

Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Przedsiębiorczość na wyspach: wkład w spójność terytorialną

(2017/C 306/10)

Sprawozdawca: Marie-Antoinette Maupertuis (FR/EA), członkini rady wykonawczej wspólnoty terytorialnej Korsyki

ZALECENIA POLITYCZNE

EUROPEJSKI KOMITET REGIONÓW (KR)

Wprowadzenie: szczególne wyzwania, przed którymi stoją regiony wyspiarskie

1. Z zadowoleniem przyjmuje wniosek prezydencji maltańskiej dotyczący zaangażowania naszej instytucji w poszukiwanie możliwych rozwiązań na rzecz upowszechniania przedsiębiorczości oraz wspierania rozwoju gospodarczego, społecznego i terytorialnego na wyspach.
2. Przypomina o zobowiązaniu Unii Europejskiej do działania na rzecz spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, zgodnie z art. 174 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE).
3. Przypomina, że w art. 174 TFUE określa się regiony wyspiarskie jako wymagające szczególnej uwagi Unii, która powinna zmierzać do zmniejszenia dysproporcji w poziomach rozwoju różnych regionów w obrębie państw członkowskich i między nimi.
4. Przypomina, że na terenie Unii Europejskiej znajdują się 362 wyspy zamieszkałe przez ponad 50 mieszkańców, co stanowi w sumie 17,7 mln osób (z czego 3,7 mln zamieszkuje regiony najbardziej oddalone); w 2010 r. PKB per capita na tych obszarach wynosiło około 79,2 % średniej unijnej, a znaczna część tych obszarów zaliczana jest nadal do kategorii regionów słabiej rozwiniętych.
5. Zauważa, że jak wynika z badania EUROISLAND (ESPON, 2013 r.), zdecydowana większość regionów wyspiarskich nie doświadczyła procesu konwergencji gospodarczej w pierwszej dekadzie XXI w., a sytuacja wielu z nich uległa nawet pogorszeniu w wyniku kryzysu finansowego, kryzysu migracyjnego, zmian, którym ulega ruch turystyczny, lub braku innowacji.
6. Podkreśla, że w porównaniu z regionami kontynentalnymi regiony wyspiarskie posiadają szczególne cechy geograficzne, gospodarcze, demograficzne i społeczne, a także cechy wspólne dla różnych wysp, pociągające za sobą wyjątkowe wyzwania, którym należy stawić czoła w ramach wdrażania dotyczących ich polityk europejskich:
 - niewielkie rozmiary (z punktu widzenia powierzchni, ludności, gospodarki),
 - oddalenie i/lub peryferyjne położenie (odległość w kilometrach i czas potrzebny na dotarcie do rynków, w szczególności rynku wewnętrznego, a także do dużych ośrodków ludności, ośrodków przemysłowych, finansowych lub politycznych),
 - podatność na zagrożenia (o charakterze gospodarczym, środowiskowym i społecznym).
7. Kładzie szczególny nacisk na fakt, że w wyniku tych trzech czynników powstają niekorzystne warunki terytorialne, gospodarcze i społeczne, jak uznano w art. 174 TFUE, które negatywnie wpływają na sprawiedliwe włączenie wysp do wspólnego rynku i na pełną integrację terytorialną mieszkańców wysp; w szczególności, warunki te mogą prowadzić do następujących sytuacji:
 - rynek lokalny o ograniczonych rozmiarach, a także, w przypadku archipelagów, rynek rozdrobniony i oddalony,
 - wysokie koszty transportu, co dotyczy logistyki, przewozów towarowych i ubezpieczenia, ze względu na odległość, ale również na sytuacje tzw. niedoskonałej konkurencji (oligopole, a nawet monopole),
 - brak możliwości uzyskania korzyści skali ze względu na niewielki rozmiar rynku, co powoduje wysokie jednostkowe koszty pracy, zarówno w przedsiębiorstwach, jak i w usługach publicznych,

- słabo rozwinięte stosunki między sektorami przemysłu, ze względu na silną tendencję do specjalizacji w zakresie eksploatacji jednego zasobu, produkcji jednego rodzaju towarów lub świadczenia jednego rodzaju usług,
 - brak wykwalifikowanych zasobów ludzkich lub tendencja polegająca na tym, że wykwalifikowani pracownicy opuszczają wyspy, by znaleźć odpowiednią pracę gdzie indziej,
 - deficyt umiejętności związanych z przedsiębiorczością, jako że przedsiębiorcy zwykle opuszczają wyspę w celu inwestowania na bardziej opłacalnych rynkach,
 - deficyt w zakresie infrastruktury i oferty usług dla przedsiębiorstw na poziomie podobnym do poziomu usług w regionach kontynentalnych, jak na przykład w dziedzinie telekomunikacji, szkoleń lub kapitału wysokiego ryzyka.
8. Z zadowoleniem przyjmuje prace intergrupy Parlamentu Europejskiego ds. mórz, rzek, wysp i stref przybrzeżnych oraz komitetu ds. wysp Konferencji Peryferyjnych Regionów Nadmorskich Europy (KPRNE).

Wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu – wkład przedsiębiorców działających na wyspach

9. Zauważa, że przedsiębiorcy i duch przedsiębiorczości odgrywają kluczową rolę z punktu widzenia tworzenia miejsc pracy i dynamizmu Unii Europejskiej; przedsiębiorczość na wyspach jest jednak narażona na szczególne trudności strukturalne.
10. Przypomina, że kilka gospodarek wyspiarskich wdrożyło strategię wzrostu gospodarczego oparte na wykorzystaniu swoich atutów gospodarczych, społecznych, kulturowych i przyrodniczych, takich jak:
- gospodarka naturalna, umożliwiająca zapewnienie pewnego stopnia dobrobytu ludności, zwłaszcza w czasie kryzysu,
 - eksport produktów niszowych zapewniający wyspom obecność na rynkach o wysokiej wartości dodanej,
 - różne rodzaje turystyki, nie tylko turystyka masowa,
 - inicjatywy w zakresie zielonej energii, wskazujące na potencjał małych społeczności wyspiarskich w zakresie wejścia na ścieżkę transformacji energetycznej,
 - korzyści „geostrategiczne”, na które nie wpływają małe rozmiary czy oddalenie (obserwatorium naukowe itp.),
 - rozwijanie nowych sektorów zielonej i niebieskiej gospodarki wraz z opracowywaniem nowych treści programów nauczania, by oferować szkolenia wymagane w tych sektorach.
11. Podkreśla, że strategię, w ramach której identyfikuje się i wykorzystuje unikalne aktywa gospodarcze powstają często w wyniku kreatywności, zdolności do podejmowania ryzyka oraz odporności osób kierujących przedsiębiorstwami na obszarach wyspiarskich i zachęca do uwzględnienia elastyczności, która wydaje się naturalnym wyborem podczas opracowywania publicznych strategii politycznych wspierających przedsiębiorczość na wyspach.
12. Zauważa, że gospodarki wyspiarskie charakteryzują się niewielkim zróżnicowaniem tkanki gospodarczej, w ramach której działa duży odsetek MŚP, a nawet mikroprzedsiębiorstw, a ponadto duża liczba przedsiębiorców aktywnych w wielu dziedzinach; ekosystem ten współistnieje z kilkoma dużymi przedsiębiorstwami posiadającymi monopole w swoim sektorze specjalizacji (turystyka, transport, wydobywanie, rybołówstwo itp.).
13. Zachęca instytucje i państwa członkowskie do zwrócenia baczniejszej uwagi na utrzymanie wolnego rynku w poszczególnych branżach na obszarach wyspiarskich, przy jednoczesnym dążeniu do zaradzenia niedoskonałościom rynku.
14. Przypomina, że produkty wyspiarskie, w tym surowce, można sprzedawać na rynkach niszowych, konkretnym klientom i za wysoką cenę; zróżnicowanie produktów umożliwia utrzymanie wystarczającej marży zysku, zapewniającej rentowność działalności na wyspie. Konkretniej rzecz biorąc, produkt nabiera większej wartości dzięki uznawaniu oznaczeń jakości i odniesieniom kulturowym w obrębie światowego obszaru towarów i usług.

15. Kładzie jednak nacisk na różnego rodzaju dodatkowe koszty ponoszone przez przedsiębiorców działających na wyspach, związane z charakterem wyspiarskim (surowce, świadczenie usług, logistyka itp.), które to koszty ostatecznie wpływają na konkurencyjność produktów i usług.

16. Podkreśla, że nawet gdy produkty są konkurencyjne i dobrej jakości, przedsiębiorcy muszą stawić czoła brakowi zdolności w dziedzinie badań i rozwoju, technologii dostosowanych do obszarów wyspiarskich, odpowiednich narzędzi finansowania ich działań i wykwalifikowanych zasobów ludzkich, związanego z dużą emigracją, zwłaszcza w sytuacjach, gdy liczba ludności zamieszkującej dany obszar jest niewielka.

17. Z zadowoleniem przyjmuje zatem działania prowadzone na poziomie Unii Europejskiej w tych obszarach, nalega jednak, aby podjęte zostały odpowiednie środki mające na celu poprawę podstawowych warunków umożliwiających wyspom przyczynić się do wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu w UE. Oznacza to, że wszelkie sprawiedliwe i skuteczne strategie polityczne Unii Europejskiej mające na celu promowanie przedsiębiorczości powinny uwzględniać cechy charakterystyczne wysp i związane z nimi szczególne wyzwania.

Zalecenia polityczne na rzecz wzmocnienia spójności terytorialnej w Unii Europejskiej

18. Uznaje kluczowe znaczenie polityki spójności dla dążeń do zrównoważonego rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej, ponieważ jest to najbardziej odpowiednia polityka, by stawić czoła różnicom w rozwoju między wyspami a innymi regionami europejskimi; podkreśla jednak, że regiony wyspiarskie nie mają specjalnego statusu w polityce spójności w jej obecnej postaci.

19. Przypomina także cechy szczególne regionów najbardziej oddalonych, w tym ośmiu wysp; regiony te borykają się z problemami spotęgowanymi specyficznymi ograniczeniami uznanymi w prawie pierwotnym, znacząco wpływającymi na ich rozwój społeczno-gospodarczy, które należy wziąć pod uwagę.

20. W związku z tym zaleca, by na wyspy zwrócono szczególną uwagę w ramach polityki spójności po 2020 r., zgodnie z art. 174 i 175 TFUE. Pierwszym etapem na drodze do realizacji tego celu powinno być zintegrowanie wysp jako dodatkowej kategorii w ramach wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 w odniesieniu do typologii terytorialnych (Tercet).

21. Zaleca utworzenie w Dyrekcji Generalnej ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej Komisji Europejskiej „punktu kompleksowej obsługi dla wysp” (ang. Island Desk), jak zaproponował Parlament Europejski w rezolucji z 4 lutego 2016 r., ponieważ obecnie podmioty wyspiarskie – przedsiębiorstwa i samorządy – mają jedynie ograniczoną perspektywę instrumentów i możliwości finansowania przez UE, które są w dużym stopniu rozproszone w różnych dyrekcjach generalnych i wchodzą w zakres kilku rozporządzeń.

22. Z zadowoleniem przyjmuje inicjatywę w zakresie innowacyjnych działań miejskich i proponuje, by inspirując się tym przykładem utworzyć stronę internetową i przewidzieć środki europejskie na rzecz tworzenia sieci regionów wyspiarskich Unii Europejskiej, która umożliwiłaby wymianę doświadczeń oraz dzielenie się rozwiązaniami administracyjnymi i innowacjami.

23. Podkreśla znaczenie wykorzystywania w jak największym stopniu efektu synergii między Europejskim Funduszem na rzecz Inwestycji Strategicznych (EFIS) a innymi instrumentami unijnymi (zwłaszcza europejskimi funduszami strukturalnymi i inwestycyjnymi) w celu zrekompensowania wpływu gospodarczego naturalnych utrudnień, z jakimi borykają się wyspy.

24. Zauważa jednak, że ze względu na niewielką skalę znacznej części projektów prowadzonych przez wyspy, finansowanie z Europejskiego Funduszu na rzecz Inwestycji Strategicznych, a także pożyczki z EBI są w rzeczywistości praktycznie niedostępne dla mikroprzedsiębiorstw i władz lokalnych na wyspach; zaleca w związku z tym uruchomienie programów w zakresie pomocy technicznej przeznaczonych specjalnie dla wysp, z myślą o zwiększeniu dostępu do unijnych instrumentów finansowania.

25. Zwraca się do Komisji Europejskiej i EBI o zbadanie, czy pomoc techniczna udzielana w ramach JASPERS mogłaby zostać rozszerzona na wyspy i dostosowana do projektów na mniejszą skalę.

26. Podkreśla użyteczność rozporządzenia w sprawie EUWT (1302/2013) i płynące z niego korzyści dla władz lokalnych i regionalnych oraz dla wysp w Europie, ze względu na fakt, że rozporządzenie to umożliwia wyspom z różnych państw członkowskich lub nienależącym do UE tworzenie wspólnych podmiotów prawnych pozwalających im na realizację wspólnych, ambitnych planów i na dostęp do finansowania ze środków UE, przy jednoczesnym uproszczeniu obciążeń administracyjnych związanych zazwyczaj z tego rodzaju współpracą.

27. Proponuje utworzenie systemu pomocy w zakresie działalności przedsiębiorstw na wyspach w celu kompensowania dodatkowych kosztów związanych z transportem, w ramach wytycznych dotyczących pomocy regionalnej i ogólnego rozporządzenia w sprawie wyłączeń blokowych; na pomoc taką należałoby zezwalać i powinna ona być objęta wyłączeniami podobnie jak ma to miejsce w przypadku pomocy dla regionów najbardziej oddalonych i obszarów słabo zaludnionych.

28. Proponuje aktywniejsze wykorzystanie możliwości, jakie niesie ze sobą gospodarka dzielenia się, również w zakresie rozwiązywania problemów związanych z oddaleniem geograficznym obszarów wyspiarskich.

29. Podkreśla znaczenie zwiększenia współczynnika interwencji publicznej w odniesieniu do projektów realizowanych w ramach programów wspólnotowych, jak również podniesienia atrakcyjności interwencji prywatnej, w przypadku gdy dany projekt przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy i dobrobytu na wyspie, a jednocześnie jest zrównoważony pod względem środowiskowym.

30. Podkreśla, że wielu specyficznych przeszkód hamujących rozwój wysp nie można uwzględnić za pomocą takiego wskaźnika, jak PKB per capita, dlatego proponuje poszerzyć zakres wskaźników uzupełniających stosowanych w ramach polityki spójności, z myślą o lepszym diagnozowaniu sytuacji społeczno-gospodarczej wysp oraz określaniu ich atrakcyjności.

31. Sugeruje, że można w tym celu wykorzystać wskaźnik konkurencyjności regionalnej i wskaźnik dostępności, zaleca jednak dalsze prace w zakresie poszukiwania kolejnych wskaźników umożliwiających pełne zobrazowanie dodatkowych kosztów związanych z charakterem wyspiarskim; zaleca opracowanie przez Komisję badań porównawczych dotyczących wyników osiąganych przez przedsiębiorstwa mające siedziby na wyspach w porównaniu z ich odpowiednikami kontynentalnymi, także w wypadku, gdy tym odpowiednikiem jest jedynie wyspiarskie państwo członkowskie.

32. Zachęca do zwrócenia uwagi na aspekty pozafinansowe i trudno mierzalne, w tym środowisko naturalne (jego jakość i dostępność), przy ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej mieszkańców wysp i określaniu atrakcyjności gospodarczej tych obszarów.

33. Uznaje użyteczność sprawozdania rocznego w sprawie europejskich MŚP opracowanego przez Dyрекcję Generalną ds. Rynku Wewnętrznego, Przemysłu, Przedsiębiorczości i MŚP; zaleca jednak, by w przyszłych sprawozdaniach uwzględniano dane terytorialne, z myślą o lepszym zrozumieniu wyzwań, którym muszą stawić czoła MŚP mające siedzibę na wyspach, a także ich wskaźnika sukcesu/porażki w porównaniu z ich odpowiednikami kontynentalnymi.

34. Odnotowuje przydatne narzędzia, takie jak ocena oddziaływania terytorialnego, w ocenie wpływu europejskich strategii politycznych na regiony wyspiarskie, i sugeruje stosowanie klauzuli „wysp” w metodologii oceny oddziaływania Komisji Europejskiej, aby przewidzieć potencjalne utrudnienia dla wysp spowodowane tą polityką.

35. Zauważa, że o ile zastosowanie strategii inteligentnej specjalizacji jako warunku wstępnego podczas przydzielania europejskich funduszy strukturalnych (europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych) może przyczynić się do opracowania strategii na poziomie krajowym i regionalnym, o tyle cechy szczególne gospodarek na wyspach wymagają dopasowanych rozwiązań; w tym względzie zbytnia zależność od konkretnego sektora lub jednego rodzaju działalności może sprawiać, że wyspy będą poważnie narażone na monokulturę gospodarczą i jej perwersyjne skutki dla gospodarki (tzw. choroba holenderska).

36. Uważa, że inicjatywy w zakresie inteligentnego różnicowania lub przekształcenia – na przykład przejście z turystyki masowej na turystykę zrównoważoną, rozwój sektorów kreatywnych, integracja technologii informacyjnych i komunikacyjnych w tradycyjnej działalności czy ukierunkowany marketing wykorzystujący zasoby wysp – zasługują na szczególną uwagę ze strony Komisji.

37. Zachęca do wzmocnienia polityk zwiększających świadomość obywateli państw członkowskich w zakresie możliwości turystycznych w ramach UE oraz do stworzenia silniejszej sieci połączeń między obszarami UE umożliwiającej pobyty w ciekawych przyrodniczo regionach wyspiarskich osobom z obszarów metropolitalnych Unii Europejskiej.

38. Podkreśla znaczenie zasady partnerstwa, zgodnie z art. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów, aby w celu strategicznego planowania polityki spójności określić potrzeby terytoriów (podejście oddolne). W tym celu Komitet Regionów zwraca się do Komisji Europejskiej, by w swoim wniosku legislacyjnym w sprawie polityki spójności po roku 2020 uwzględniła jako warunek wstępny skuteczne wdrożenie Europejskiego kodeksu dobrego postępowania w sprawie partnerstw.

39. Wzywa państwa członkowskie do zapewnienia pełnego stosowania zasady partnerstwa, aby zapewnić, że specyficzne potrzeby regionów wyspiarskich będą uwzględniane w umowach o partnerstwie i programach operacyjnych.

40. Podkreśla potrzebę zaangażowania władz lokalnych i regionalnych w proces określania dotyczącej ich polityki krajowej i europejskiej, tak aby ramy regulacyjne interwencji wpisywały się w konkretne potrzeby terytoriów wyspiarskich, zgodnie z zasadą pomocniczości.

41. Przyjmuje z zadowoleniem możliwości finansowania oferowane w ramach instrumentu „Łącząc Europę”, w stopniu, w jakim mogą one stosować się do wysp; zauważa jednak, że pula środków finansowych przeznaczona na autostrady morskie koncentruje się na sieci głównej i globalnej i może zaniedbywać połączenia między wyspami i ośrodkami regionalnymi lub samymi wyspami; dlatego też proponuje, by w ramach puli środków finansowych na autostrady morskie przewidziano specjalne finansowanie dla wysp.

42. Uznaje wysiłki podjęte przez Komisję w celu wspierania przedsiębiorców poprzez takie programy jak COSME oraz InnovFin, w ramach planu działania na rzecz przedsiębiorczości do 2020 r. i programu „Horyzont 2020” w dziedzinie innowacji, oraz prace nad unią rynków kapitałowych. Niemniej jednak Komitet uważa, że zasadnicze znaczenie ma włączenie wymiaru terytorialnego (a w szczególności wyspiarskiego charakteru) do tych programów i planów, aby:

- z powodzeniem angażować wyspiarskich przedsiębiorców,
- wspierać kształcenie zawodowe i podnoszenie kwalifikacji w przedsiębiorstwach położonych na wyspach,
- umożliwić przedsiębiorcom większy dostęp do kapitału, w tym o wysokiej stopie ryzyka,
- umożliwić wyspom włączenie się w europejskie i światowe sieci w zakresie tworzenia i rozpowszechniania wiedzy naukowej i technologicznej oraz czerpanie korzyści z takiej integracji z punktu widzenia produkcji rynkowej i dobrobytu społecznego.

43. Zwraca się do Komisji o wprowadzenie programu na rzecz procesów innowacji w gospodarkach regionów wyspiarskich, wykorzystania zasobów lokalnych, wsparcia dla wykorzystywania odnawialnych źródeł energii, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej, promowania dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz wprowadzenia gospodarki o obiegu zamkniętym; termin „innowacja” jest tutaj użyty w odniesieniu do innowacji technologicznych, organizacyjnych, społecznych i środowiskowych.

44. Podkreśla znaczenie środków pomocy państwa w celu rozwiązania problemów wynikających z niewielkich rozmiarów, oddalenia i izolacji regionów wyspiarskich Unii Europejskiej. Te stałe warunki naturalne ograniczają skuteczność i organizację różnych sektorów mających strategiczne znaczenie dla wysp, takich jak transport, energia i łączność cyfrowa.

45. Przypomina, że niezbędnymi warunkami rozwoju i konkurencyjności gospodarczej wysp są niezawodna infrastruktura oraz organizacja transportu wewnętrznego i zewnętrznego, których koszty są porównywalne do kosztów ponoszonych na kontynencie.

46. Sugeruje, by złagodzone kryteria kwalifikowalności do pomocy w zakresie infrastruktury i sieci transportowych (budowa, modernizacja, wyposażenie) w przypadku wysp, tak aby umożliwić jak najbardziej efektywne połączenia z systemem transportu kontynentalnego oraz możliwie jak najlepszą integrację na tym obszarze i na rynku europejskim.

47. Apeluje, aby pomoc ta sprzyjała połączeniom między wyspami archipelagu lub połączeniom wewnętrznym w przypadku wysp górzystych i by zachęcała do inwestycji w niskoemisyjne środki transportu (statki napędzane gazem LNG, punkty ładowania samochodów elektrycznych itp.).

48. Podkreśla, że ponieważ rynki wyspiarskie są często niewielkich rozmiarów i leżą w oddaleniu, świadczenie usług oraz sprzedaż produktów są często mało atrakcyjne dla przedsiębiorstw kontynentalnych; utrudnia to dostęp konsumentów i przedsiębiorstw wyspiarskich do korzyści związanych z konkurencją na jednolitym rynku. Odnosi się to szczególnie do połączeń transportowych i dostarczania energii, sektorów o kluczowym znaczeniu dla konkurencyjności przedsiębiorstw wyspiarskich; dlatego Komitet zaleca, by w przypadku wysp sektory te mogły korzystać z wyłączeń dotyczących pomocy państwa.

49. Proponuje również, w tym samym duchu, by rozporządzenie w sprawie pomocy de minimis było bardziej elastyczne w odniesieniu do wysp i by możliwe było złagodzenie wymagań w zakresie zamówień publicznych, ponieważ w wielu przypadkach podczas procedur konsultacji nie można otrzymać więcej niż jedną ofertę.
50. Popiera elastyczność stosowaną obecnie w odniesieniu do systemów umożliwiających wyspom korzystanie ze specjalnych zachęt podatkowych lub ulg podatkowych dla przedsiębiorstw, z myślą o zrekompensowaniu dodatkowych kosztów związanych z charakterem wyspiarskim, a także ma nadzieję na utrzymanie tej elastyczności; wzywa do zastosowania systemu zachęt dla innowacji i inwestycji umożliwiającego stymulowanie produkcji i sprzyjanie eksportowi, wykraczając poza konsumpcję lokalną.
51. Z zadowoleniem przyjmuje zamiar Komisji Europejskiej dotyczący włączenia rozdziału na temat wysp do następnego sprawozdania w sprawie spójności. Europejski Komitet Regionów apeluje do Komisji o wskazanie w tym rozdziale, w jaki sposób wdrożone zostaną zalecenia zawarte w niniejszej opinii.
52. Wzywa prezydencję maltańską do zastosowania się do tych zaleceń politycznych i do ścisłej współpracy z Komitetem Regionów w ich realizacji.

Bruksela, dnia 12 maja 2017 r.

Markku MARKKULA
Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Regionów
